ee5

Revista de

História das Ideias

O Estado e a Igreja

Homenagem a José Antunes

Volume 22, 2001

Instituto de História e Teoria das Ideias
Faculdade de Letras da Universidade de Coimbra

Antonio García y García*

Revista de Historia das Ideias
Vol. 22 (2001)

FASTOS Y NEFASTOS DE LA *SUMMA DE LIBERTATE ECCLESIASTICA* DE DON EGAS DE VISEU

Quienes tomaron parte en la politica en épocas en las que todavía no se había inventado la democracia con frecuencia tuvieron que exiliarse par esquivar la ira regia. En el caso que vamos a analizar aquí el autor no se fue al exilio, pero ausentóse en varios lugares del Reino de Castilla.

Me refiero à la *Summa de libertate ecclesiastica* del obispo Don Egas de Viseu, que gobernó dicha sede desde el 2 de Octubre de 1288 hasta su fallecimiento, que ocurrió el 16 de marzo de 1313. Precedentemente se dice que era deán del Cabildo de la misma Iglesia de Viseu. Sucesivamente encontramos hasta cinco códices de dicha obra en diferentes bibliotecas castellanas:

- Al catalogar los códices de la Biblioteca del Cabildo de Córdoba encontramos la *Summa* del Obispo Visiense en el Ms. 12, fol. 16vb-18vb de dicha biblioteca. Este códice proviene con toda verosimilitud de Salamanca a través de la Chancillería de Valladolid ya que, al lado de autores italianos, figuran los salmanticenses Juan Alfonso de Benavente, un tratado atribuido al Tostado (Alfonso de Madrigal) y otro de Martín de Galos^).

* Universidad Pontificia de Salamanca.

(b A. García y Garcíay, F. Cantelar Rodríguez con la colaboración de M. Nieto Cumplido, *Catálogo de los manuscritos e incunables de la Catedral de Córdoba (Biblioteca Salmanticensis VI.5)*, Salamanca, 1976, pp. 19-24. En el

- Pronto apareció otro manuscrito de la *Summa* de D. Egas en el códice 2198 fol. 256-260 de la Biblioteca de la Universidad de Salamanca(2).

- Más tarde, identificamos el de Madrid, Biblioteca Nacional el Ms 4402(3).

- Un tercer códice apareció en Burgo de Osma, Biblioteca del Calbido, Ms. 12, fol. 53va-56va.

- Finalmente, localizamos el Ms Vitr. 19 n. 11 fol. 50r-53 de la Biblioteca Capitular de Segovia.

En cuanto a la fecha de composición de la obra de Egas de Viseu, los manuscritos nos dan tres fechas diferentes y tal vez ninguna verdadera: el Ms. de Salamanca la data en 1311, el de Burgo de Osma en 1306 y el de Madrid en 1300, sin que por otra parte se trate de diferentes recensiones de la misma obra. Nos hallamos, pues ante un lugar corrupto, que es de difícil enmienda. En todo caso, la fecha más probable es la de 1311, que es la que figura en el Ms. de Salamanca antes mencionado. Entretanto hicimos un primer intento fallido de identificación del Autor en 1967(4), proponiendo a Martinho Egas, estudiante en Bolonia en la década de los años sessenta del s. XIII, arcediano de Coimbra y sobrino del arzobispo de Coimbra D. Egas Fafes (muerto en 1368); otro intento igualmente desacertado, nos hizo pensar en Egas Fafes que acabamos de mencionar^).

catálogo que acabamos de citar desconocíamos aún la autoría del tratado que acabábamos de decubrir, y proponíamos dos posibles identificaciones del personaje, que pronto tuvimos que desechar, a saber Martinus Egee (Martinho Egas), arcediano de Coimbra, estudiante de Bolonia a finales de la década de los años setentas del s. XIII y sobrino del obispo de Coimbra D. Egas Fafes (m. en 1368). Otro autor que nos pareció posible era este último, es decir Egas Fafes. Acabamos abandonando ambas hipótesis por las razones que luego veremos.

(2) F. Marcos Rodríguez, "Los manuscritos pretridentinos hispanos de ciencias sagradas en la Universidad de Salamanca", in *Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España,* 2: *siglos IV-XV1,* Salamanca, 1971, p. 426.

(3) Cf. Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional 10, Madrid 1984, 357-58 (pieza n. 12), fechado en 1300, fol. 132r-135r.

(4) A. García y García, "La canonística ibérica medieval", in *Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España, 1,* Salamanca, 1967, p. 434.

(5) *Ibidem.*

Curiosamente, los cinco códices conocidos de la *Summa de libertate ecclesiastica* de D. Egas de Viseu se encuentran en el antiguo reino de Castilla, resultando fallidos todos mis intentos de encontrar alguno en Portugal o por lo menos alguna noticia de su existencia([6]). La emigración de los códices hacia Castilla probablemente se debe a la notable afluencia de escolares portugueses a Salamanca, que todavía perdura actualmente. Así se explica que el escrito de D. Egas se difundiera desde Salamanca por el resto del reino de Castilla.

Acabamos de aludir al año 1311 como fecha más probable de composición de la *Summa de libertate ecclesiastica*. Un año antes se celebró en Salamanca un concilio([7]), en el que participan algunos prelados portugueses que parecen haberse inspirado en ideas más conciliatorias que las de don Egas, por supuesto ausente del mencionado concilio salmantino. De esta suerte, D. Egas no sólo redacta su obra en abierta polémica con la política del monarca lusitano D. Dinís, sino probablemente también con el parecer de varios de sus colegas en el episcopado. De hecho no fueron sus ideas las que triunfaron, sino que se impuso una paz negociada en las luchas entre la Iglesia y la Corona lusitanas. Estas circunstancias quizás expliquen suficientemente por qué la obrita de D. Egas tuvo que emigrar de su país de origen, que le debió dispensar una acogida más bien fría. Tampoco en Castilla eran modélicas las relaciones entre la Iglesia y las autoridades seculares, por lo que uno escrito sobre este tema, venido del vecino reino de Portugal, podía resultar interesante como teoría, sin que por otra parte encerrase posibles alusiones a situaciones de facto del reino de Castilla. De ahí que esta obra, traída probablemente por escolares portugueses a Salamanca, se difunda desde la Ciudad del Tormes por el resto del antiguo reino castellano. De hecho, la mejor copia, que por cierto servio de base a mi edición es precisamente la que nos ofrece el códice de Salamanca. Tanto éste

([6]) Agradezco a mi querido y llorado amigo y Colega el prof. Isaías da Rosa Pereira, el mejor conocedor de los manuscritos jurídicos medievales en Portugal, quien me comunicó en su día que no sólo no encontró alguno, sino tan sólo las noticias que sobre D. Egas existen como obispo de Viseu.

([7]) Cf. A. López Ferreiro, *Historia de la Santa A. M. Iglesia de Santiago de Compostela*, vol. 5, Santiago, 1902, Apéndice n. LI, pp. 143-146; el Prof. J. Justo Fernández prepara una edición crítica de este Concilio y de los demás de Santiago de Compostela en la Edad Media.

como los restantes códices de esta obrita son de origen castellano y algunos incluso verosímilmente fueron copiados en Salamanca. El manuscrito de Madrid contiene el texto más próximo al de Salamanca, lo que denota un asciente común muy próximo a los dos.

En 1976 realice una edición crítica de la *Summma de libertate ecclesiastica* de Egas de Viseu en un volumen que contiene siete estudios míos sobre historia del derecho canónico en Portugal([8]), libro que hace ya bastante tiempo que está agotado. De ahí la oportunidad de reeditar el texto de D. Egas en el presente artículo.

([8]) A. García y García, "La Summa de libertate ecclesiastica de D. Egas de Viseu", in *Estudios sobre la canonística portuguesa medieval,* Madrid, Fundación Universitaria Española, pp. 219-181

APÉNDICE DOCUMENTAL

INCIPIT SVMMA DE LIBERTATE ECCLESIASTICA EDICTA PER DOMINVM EGEAM EPISCOPVM VISIENSEM ANNO DOMINI M.CCC.XI

Quia de libertate ecclesiatica frequenter loquimur, uideamus quid sit ecclesiatica libertas et in quibus consistit et que pena imponitur hiis qui uiolant ecclesiaticam libertatem.

Libertas ecclesiastica est immunitas personis, locis et rebus ecclesiasticis competens a sanctis patribus et catholicis principibus constituta. Hec diffinitio probatur de rebus eccles. alien, uel non. Cum laicis([9]).

Consistit autem in personis ecclesiaticis quarum gradus et nomina distinguntur xxi. di. Clericos et xx<v>ii. q. i. Vt lex continentie et xii. q.i. Duo sunt genera christianorum([10]). Et breuiter quicumque se et sua siue in seculari ecclesia uel in regulari diuino obsequio tradiderunt, ecclesiastice censentur persone et ex toto translati sunt in foro ecclesie et habent immunitatem ecclesiasticam illius canonis Si quis suadente xvii. q.iiii.([n]), licet in eodem canone nulla fiat mentio de

([9]) X 3.13.12.
([10]) C. 27 q. 1 c. 40; C. 12 q. 1 c. 7.
([n])C. 17 q. 4 c. 29.

1-3 INCIPIT------------- xi.] INCIPIT SUMMA DOMINI EGEE DE LIBERTATE ECCLESIASEDITA PER DOMINUM EPISCOPUM VISIENSEM ANNO DOMINI M.CC.VI. B. INCIPIT TRACTATVS DOMINI EGEE DE LIBERTATE ECCLESIATICA CS, ora. M 4 ecclesiatica ora. B, *suppi, interlin.* B[2] 6 hiis] illis B CS 6 eclesiaticam libertatem] ecclesiastica S 8-11 Primum membrum principale *marg.scr.* S[1] 7 ecclesiatica] libertas *repetit hic male* B 9 alien, uel non] alien. CS Cum laici UM, c. *praem.* BCS
11 Secundum membrum principale *marg.scr,* S[1] quarum] quare *male* CS
12 Cleros UM xxvii. B] xii. *male* UCMS 13 Nota hic regulam per quam poteste cognoscere que sunt persone que gaudere debent immunitate ecclesiastica *marg.scr.* S[1] Duo] c. *praem.* B 13 Christianorum ora. BCS15 in] et *praem.* S. 16 habent] hanc C, habetur (?) S 17 suadente] habent *add.* C eodem] eos S canone] genere CS

conuersis, set quod ibi dicitur de clericis et religiosis extenditur ad conuersos per c. Non dubium de sentent, excom. et c. Ex tenore[12] ubi de hoc.

Violatur autem in predictis personis multis modis :

— primo si quis in eis manus iniecerit uiolentas.

— Secundo si eas potest defendere et non defendit, quod quidam intelligunt de hiis qui postestatem habent et non defendunt, prout legitur extra de sentent, excom. Quante presumptionis[13].

— Tertio qui mandauit uel auctoritatem prestauit.

— Quarto si nomine alicuius manus uiolenter iniecerit et postea habet ratum, ut in predicto c. Quante presumptionis et eodem tit. c. Mulieres[14].

— Quinto non solum qui manus iniecerit uiolentas set etiam qui pedem in predictis personis et qui eas aqua perfuderit seu earum uestimentum ruperit, ut legitur et notatur xvii. q.iiii. Si quis suadente[15].

— Sexto si per frenum tenuerit ei iniunias committendo uel si in compedibus ponat mulam uel iumentum quod equitat, quia parum refert aliquem captum esse uel non esse ei liberum ire quo uult.

(12) X 5.39.5,10.
(13) X 5.39.47.
(14) X 5.39.47, 6.
(15) C. 27 q. 4 c. 29.

18 quod] quia CS ibi] ubi CS 19 et c. Ex *om.* C de hoc *om.* B 21Tertium membrum principale ubi ponitur quando et quibus modis uiolatur et qua pena puniuntur uiolatores. Primo in personas, secundo in rebus *marg.scr.* S[1] predictis------- modis] tribus modis predictis CS multis *om.* B 22 Primus CS eis] clericis CS 23 eas] ecclesiam C, ecclesia S 24 hiis] illis CS non[ideo Sac extra] et notatur CS, *om.* B 25 c. Quante CS 26 mandatum C, mandant S prestant CS 27 Quarto] Quanto *male* S alicuius nomine *tr.* S uiolente BC iniecerit iniciantur BCS, mittantur M 28 ratum habeat B, ratum habent CS, habent ratum M 30 incerit C uiolentas *om.* BCS 31 pedes C, pendes S personis inferent uel *add.* Spe et *om.* S aqua] in *praem.* Sac perfunderit BC, profunderit S 32 rumperit CS 34 tenuerit per frenum *tr.* B ei *om.* CS 35 mula C 36 ei] et C

— Septimo si ipsum in dono uel in alio loco incluserit uel non permittit exire et ire quo uelit. De his legitur xxiiiiq.iiii. Guilisarius(16). Omnes isti qui libertatem ecclesiasticam hiis modis uiolauerint, in predictis personis ecclesiaticis uiolentiam inferendo, sirnt sacrilegi et ipso iure excommunicati per capitulum xvii. q.iiii. Si quis suadente(17) et per alia iura superius allegata.

Set notandum quod in canone illo sunt due regule :

— Prima est quicumque in clericum manus inicit temere, est excommunicatus et ista patitur instantiam in quatuordecim casibus.

— Secunda est quicumque propter manus iniectionem uiolentam fuerit excommunicatus, est mittendus ad sedem apostolicam pro absolutione, et ista similiter patitur instantiam in xv. casibus, et hoc totum probatur in Summa Gaufridi in tit. de sentent, excom. J In canone(18).

— Item nulla secularis potestas debet tallias uel collectas seu exactiones quascumque imponere ecclesiis uel personis ecclesiasticis uel exigere ab eis pro prediis uel domibus uel quibuscumque possessionibus acquisitis seu etiam acquirendis, uel eos in proprias personas ad distrahendum uel alienandum uel extra manum suam ponendum aliquatenus cohartare, ut de immun, eccles. c. i. lib. vi(19).

(16) C. 24 q. 4 c. 30.

(17) C. 17q.4c. 29.

(18) Goffredus de Trano, *Summa super titulis decretalium* (Lugduni 1519 = Aalen 1968), f. 241 v,p. 184.

(19) In VI 3.23.1.

37 in^{2} ora. UacC 38 permittat BCS, eum *add.* CS exire---------------------- uelit] eum ire uelit B exire *om.* M legitur] que notantur *add.* B, et notatur *add.* CS 39 Omnis S isti qui *om.* Mac isti] illi C, ille S uiolauerit US 41 per capitulum *om.* BCS 43 Set] est *add.* CS notandum] est *praem.* B in canone illo *om.* BCS due] diuerse BCS 44 manus in clericum *tr. C* iniecerit BCMS, uiolentas *praem.* M 45 paciuntur CS 47 est *om.* CS iniectionem manus *tr.* B, iniectionem CS tit.] c. B 49 Grofredi CS, gaufridi M 51 uel collectas *om.* CS 52 quascumque------------- eis] quaesque CS imponere-------------- eis *om.* B 53 domibus] donationibus CS 54 seu] sue B etiam] et M 55 uel] nec BCMS eos] eis BCMS, licet *praem.* UacBCMS

— Item si quis ecclesiasticas personas angariis seu pro angariis, talliis seu collectis et exactionibus aliis grauauerint, si se post monitionem non correxerint, sunt ipso iure excommunicati.

Item successores eorum qui predictas personas grauauerint, si infra mensem a tempore sui regiminis satisfacere non curauerint, sunt ipso iure excommunicati, prout legitur extra de immunit, eccles. c. Aduersus et c. Non minus(20).

— Item qui iurisdictionem euacuant prelatorum quam in suis ordinibus uidebantur habere, si se post monitionem non correxerint, sunt ipso excommunicati, ut in c. Non minus(21).

— Item qui statuta faciunt contra ecclesiasticam libertatem seu consuetudines et qui statuta et consuetudines introducunt et huiusmodi seruari faciunt.

— Item scriptores statutorum ipsorum necnon potestates, consules et rectores et consiliarii ubi huiusmodi statuta et consuetudines fuerint edicte uel semate et qui secundum ea iudicare presumpserint et hii qui in publicam formam redigere presumpserint iudicata, omnes isti uiolant ecclesiasticam libertatem et ipso iure sunt excommunicati per c. Nouerint de sentent. Excom.(22).

— Item quicumque nobilium uel cuiuscumque dignitatis uel ordinis laicorum episcopum comprehenderit, percusserit aut ui propria sede expulsent, nisi forte ipse epicopus fuerit depositus, auctores autem et cooperatores tanti sceleris preter excommu-

(20) X 3.49.7, 4.
(21) X 3.49.4.
(22) X 5.39.49.

57 eccesiasticis personis CS 58 collectas S 59 sint CS 60 successiones S 61 sui regiminis] sui grauaminis B, sic grauminis CS satisfacere] satisfecerint alias set *pmem.* S 62 prout] ut BCS legitur] et notatur *add.* CS 64 qui] in *add.* CS euacuantur CS 66 sint CS 68 et qui-------------------- consuetudines *om.* UM *(homoiotel.)* 69 seruare BCS 70 scriptodes] si *praem.* UM ipsorum] suorum CS 71 consule S consiliarum S et[1] *om.* UB fuerunt CS 72 iudicare------- redigere *om.* U (*homoiotel.)* presumpserint iudicare *tr.* BM presumpserit S 73 redigerent C, redigent S 76 nobilium] mobilium U 77 comprehenderit] aprehenderint CS, uel *add.* BCS percuserit] aut *praem.* M ui] cum *praem.* BCS, propria *add.* B de] et B, a CS expulserint C 79 actores CS autem *om.* CS, et etiam B cooperatores] comparatores S celeris U sententiam *om.* CS debent] dicunt C

nicationis sententiam debent perdere bona sua et debent ipsa tradi ecclesie ipsius episcopi perpetuo possidenda.

Si uero in presbiterum uel in quemcumque inferiorum ordinum aut graduum talia presumpserint attemptare canonice subiacebunt penitentie atque deponentur, ut si fuerit miles deponatur a militia, si maioris fuerit dignitatis deponatur, prout legitur xvii. q. iiii. Si quis deinceps([23]).

— Item patronus alicuius ecclesie seu beneficiabas si interfecerit seu mutilauerit rectorem uel alium clericum ipsius ecclesie 'patronus ius patronatus et beneficiabas beneficium debet amittere prorsus, ita quod nil perueniat ad heredes, set usque ad quartam generationem posteritas talium in clericorum collegium nullatenus admittatur ; si religionem intrauerit, non consequatur ibi honorem nisi cum eo fuerit dispensatum' super hoc, prout legitur extra de penis In quibusdam([24]).

— Item si quis rapuerit, sollicitauerit uel corrunperit asisteram uel monacham uel aliam personam religiosam uitam uel habitum habentem, bona ipsius et eorum qui cum eo in huiusmodi scelere fuerint coadiutores et cooperatores extiterint, per episcopos et presides prouinciarum ubi fuerint talia attemptata debent tradi monasterio seu loco in quo talis mulier habitabat et ipsi autem capituli iudicio subiacebunt, ut in nouella Iustiniani imperatoris que canonizata est xxviii. Q.i. et incipit Si quis rapuerit([25]).

([23]) C.17 q.4 C.22.
([24]) X 5.37.12.
([25]) C.27 q.l C.30.

81 episcopi *om.* BCS possidentibus S 82 quemcumque] alium *add.* BCS inferiorem CS 83 presumpserit U attemptare *om.* B 84 penitentia CS a *om.* UM 84 a militia----------- deponatur *om.* B (*homoiotel.*) 85 legitur] et notatur *add.* UacCS Si quis deinceps] Si quis suadente (c.29) alias deinceps BCS 87 seu] siue B 89 debent M ita quod] itaque CS 90 usque] et *praem.* M quartam *om.* S 91 admictantur M si] etsi CMS 93 prout *om.* CS legitur] et notatur *add.* BCS In] c. *praem.* CS 94 sollicitauerit *om.* CS corruperit C, corrumpuerit S *de* asistera *seu potius* ascetria cf. Nov. 115.67 95 habentem] ducentem uel *praem.* M qui] que CS huius CS 96 celere UCS 97-98 coadiutores ------ fuerint *om.* C (*homoiotel.*) 97 et *om.* M 100 iudicio capituli *tr.* BCS domini Iustiniani CS 101 et incipit *om.* BCS

— Item nullus debet predictas personas ecclesiasticas uexare in iudicio seculari, xi. q.i c.i. et ii. Et quasi per totum(26) et extra de foro compet. c. Si quis contra clericum et Si diligenti et de iudic. At si clerici(27). Alias sententia non tenebit et qui eos uexare presumpserit punietur prout traditur extra de foro compet. Si diligenti(28), xi. q.i. c. Inolita et c. Placuit(29) et in constitutione domini Frederici in C. de episc. et cleric. Statuimus(30), ubi dicitur quod 'actor cadat a iure suo, iudicatum non teneat, et iudex ex tunc sit potestate iudicandi priuatus'.

— Item quicumque impetratores litterarum apostolicarum seu alios ad iudices ecclesiasticos ordinarios recurrentes, super causis que ad iudicem ecclesiasticum de iure spectant uel de antiqua consuetudine expedierit per se uel per alium uel per occupationem bonorum suorum uel ecclesiasticorum uel propinquorum uel aliis modis quibuscumque per se uel per alios seu impediri procurauerit quominus coram iudicibus delegatis seu etiam ordinariis ecclesiasticis contra quos impetrant, conuenire non possunt nec iustitiam obtinere, uel super hoc consilium, auxilium dederint uel fauorem, ipso facto sententiam excommunicationis incurrit, ut eodem lib. vi. c. Quoniam ut intelleximus(31).

(26) C.ll q.i c.i y 2 *et quasi per totum.*
(27) X 2.2.4; X 2.12.2; X 2.1.4.
(28) X 2.12.12.
(29) C.ll q.i c.42-43.
(30) Frid. 2.4 (Cod. 1.3 *post* 33 *in antiques editionibus).*
(31) In VI 3.23.4.

102 in *om.* UB c.i. *om.* CS 103 et *om.* CS extra *om.* CS c. *om.* S clericum *om.* CS 104 et[1] *om.* C, c. *add.* S At] c Ad Upc 105 presumpserint C punientur C 106 c. *om.* C 107 in[1]] imperialem BCS domini *om.* CS 108 Statuimus] authentica *praem.* CS *suo om.* S ex] est C sit *om.* B 111 impetratores] interpretatores CS litteras U 112 alias CS 114 expedierit] impediret BCS, impedierit M alios CS 115 bonorum] beneficiorum Cac ecclesiasticorum] suorum *add.* CS 116 modis] cum *add.* C impedire CS 117 etiam] et M contra] coram B 118 conuenire non possunt] que quidem (quidem] iuris S) non possint CS conuenire] que iure B 120 incurrant BCS lib.-------intelleximus] tit. Lib. Vi. Et c. Intelleximus B, tit. Quoniam lib. Et c. Intelleximus *male* CS

— Item qui temporale dominium optinentes suis subditis interdicunt ne prelatis seu personis ecclesiasticis aut clericis, quicquam uendant aut emant aliquid ab eisdem uel ipsis bladium molant aut panem coquant aut obsequia exhibere présumant, eo ipso sententiam excommunicationis incurrunt, ut eodem tit. lib. vi. Eos([32]).

— Item reges et principes non debent episcopis imperare, set inclinabunt caput eis, ut lxiii. di. c. Valentinianus([33]) et xcvi. di. Si imperator ad finem([34]), nec eos sibi submittere, quoniam eos manet 'obsequendi necessitas, non auctoritas imperandi', prout legitur xcvi. di. Quis subitat et c. Duo quippe et c. Si imperatori[5]), extra de constit. c. Ecclesia sancte Marie([36]), nisi forte episcopus a rege feudum teneret, ut xviii. di. Si episcopus([37]) et extra de appel. Cum parati([38]) ubi de hoc.

— Item non debet eos nec aliquo iudicio seu constitutione soluere uel ligare, xcvi. di. Satis euidenter([39]).

— Item non possunt nec debent aliquid de personis seu rebus ecclesiasticis disponere seu ordinare, ut fertur xcvi. di. Bene quidem([40]) et in aliis pluribus capitulis eiusdem distinctionis extra de rebus ecclesie non alien. Cum laicis([41]). Laico enim non licet de clerico legem

([32]) In VI 3.23.5.
([33]) D.63 C.3.
([34]) D.96 c.ll.
([35]) D.96 C.9 'Quis dubiter', 11. *Haec verba revera inveniuntur* in V 5.37.12.
([36]) X 1.2.10.
([37]) D.18 C.18.
([38]) D 2.28.19.
([39]) D.96 C.7.
([40]) D.96 c.l.
([41]) X 3.13.12.

122 tempore S, episcoporum (?) C 124 quicquam] nec *praetn.* BCS uel] nec UM bladium ipsis *tr.* M bladium] uadunt *male* U 126 incurrant C, incurrent S Eos lib. vi. *tr.* BCS, c. *praem.* M 127 non debent] nondum S imperare episcopis *tr.* M episcopis ora. Mac 128 ut ora. S Valentius CS et------- finem ora. CS 129 quoniam] quam U, qui C, quem S manet] monet BCS obsequendi] subsequendi M non] nec S 130 legitur] notatur BCS 131 et c.[2] ora. CS extra et *praem.* BM 132 Ecclesia c. *tr.* U 134 non ora. B 139 non ora. B non-------------------debent] nec debent nec possunt B, nec debent nec CS 137 Bene quidem] Bene inquit U in ora. UM capitulis] et C 138 distinctionis] tit. S 139 non alien.] uel non CS 139 enim ora. CS de ora. BS ut] et C

dare ut in dicto c. Bene quidem et xvi. q.vii. Non placuit(42), immo tanquam sacrilegus est puniendus, ut eadem causa questione eadem Si quis principium^3), et quia offendit ecclesiasticam libertatem et propter iniuriam quam infert punitur in expensis et resarciet dampna, extra de iniuriis 01im(44) ubi de hoc.

— Item si episcopus pro ciuili uel criminali causa coram ciuili iudice uocatus fuerit, magistratus qui eum uocari fecerit amissione rerum et cinguli condempnatione plectetur, ut dicitur xi. q.i. c. Nullus episcopus(45).

— Item laici non possunt accusare clericos seu testificari contra eos in causa criminaliter atemptata, ii. q.vii. c.ii., Ipsi apostoli(46) et pluribus aliis.

— Item quicumque clericum de ecclesia uiolenter extraxerit uel aliter ei in ecclesia iniuriam fecerit et maxime quandiu fuerit in diuino officio, ad instar publici criminis et lesse maiestatis accusabitur et conuictus siue confessus coram actore prouincie capitali sententia punietur, ut legitur C. de episc. Et clericis Si quis in hoc genus(47) et ii. q.i. Imprimis, xvii. q.iiii. c. Qui autem(48) ubi predicta lex truncata est inserta.

(42) D.96 c. 1 ; C. 16 q.7 c.23.
(43) C.16 q.7 C.25.
(44) X 5.36.7.
(45) C.I1 q.i c.8.
(46) C.12 q.7 c.2,38.
(47) Cod.1.3.10.
(48) C.2 q.i C.7; C.17 q.4 p.c.29.

140 Bene quidem] Bene inquit UM et ora. CS Non ora. BCS 141 est ora. CS puniendus ora. S questione eadem] et questione BCS 143 infertur U, inferunt S resarcie U iniuriis] iureriur. *perperam* UM Olim] c. *praem.* BCS 146 iudice ciuili *tr.* BCS 147 q.ii. BCS c. ora. B Nullis episcopis C
149 testificare M contra eos ora. CS intemptata BCS ii.] xii. *Male* CS
150 ii.] i. U, i.ii. et c. BM Ipsi] et c. *praem.* CS 152 de eclesia clericum *tr.* M 152 extraxerit uiolenter *tr.* CS 153 ei al'. *Tr.* M aliter] al'. UM ecclesiam S
et ora. C quando BCS 154 et[1] ora. BCS 155 siue----------------------sententia ora. B capitali] caritali CS sententia] prouincie CS ut] et CS 156 ut legitur] et loquitur CS Si] 1. *praem.* B 157 c. ora. BCS ubi] ut U, nisi S truncata] ti. Uerticata(?) BCS

— Item quicumque clericum pro alio impignorauerit uel impignorari mandauerit iure consuetudinis, que dicenda est potius corruptela, si mandatum seu pignorationem non reuocauerit infra mensem, est ipso iure excommunicatus, ut dicitur in nouella domini Gregorii extra de iniuriis Et si pignorationes(49).

— Item malecfactores clericorum et inuasores seu raptores rerum ecclesiasticarum, qui sacrilegi censendi sunt, possunt tam sub seculari quam sub ecclesiastico iudice conueniri, ut legitur extra de foro compet. Cum sit generale(50).

— Item clerici semientes ecclesie non debent grauari ad subeundum honera personalia, tutelas uel curas, ut legitur xvi. q.i. Generaliter(51).

— Item semi et familie clericomm et mstici ecclesie sortiuntur ecclesie fomm, nec debent coram seculari iudice conueniri, xi. q.i. c.ii., xii. q.ii. Ecclesiamm sernos, lxxxlx. di. Indicatum(52) et notat gaufridus in Summa sua in tit. De foro compet. J Sunt autem(53).

— Item quicumque leserit sacerdotes seu res sacras, sacrilegium committit et a quolibet de populo tanquam pro publico crimine potest accusari, quoniam ius publicum in sacris et sacerdotibus constat, prout legitur i. Di. Ius publicum(54). In omnibus

(49) In VI 5.8.un.
(50) X 2.2.8.
(51) C.16 q.i C.40.
(52) C.ll q.i C.2; C.12 q.2 c.69; D.89 c.5.
(53) Goffredus de Trano, l.c. f.79r, p. 159.
(54) D.l c.ll.

159 pro] uel *praem.* B impignorare S 160 potius] postius C 161 reuocauerint C est] sunt C 162 excommunicati C 163 extra de iniuriis] C. de iniure *male* U 165 saxrulegii S 166 legitur] et natatur *add.* CS extra *om.* CS Cum] c. *praem.* S 169 tutelas] ut *praem.* BC, in *praem.* S. legitur *om.* CS 171 et¹] uel B clericorum] rusticorum ac clericorum B sortiuntur ecclesie *om.* CS (*homoiotel.*) nec] quia nom BCS q. ii. *Om.* S q. *Om.* M 173 Grofredus B, Goffredus CS sua *om.* M in² *om.* BCS 175 leserit *om.* CS 176 populum *perperam* S pro publico crimine] de [de] pro S) crimine publico CS 177 crimine publico *tr.* B quoniam--------------- constat] quamuis non sit publicum CS BCS

casibus supradictis ecclesiastica libertas uiolatur in personis ecclesiasticis et uiolatores puniuntur penis in eisdem casibus nominatis.

— Item res clericorum patrimoniales eodem gaudent priuilegio, ut res ecclesie, et ita uidetur committi sacrilegium in eis sicut in rebus ecclesie, et ecclesia debet eas defendere sicut suas, ut legitur xvi. q.i. Similiter([55]).

— Item consistit ecclesiastica libertas in locis ecclesiasticis que sunt monasteria, templa, hospitalia, ecclesie et alia loca ad pios usus deputata, quocumque nomine censeantur; oratoria, etiam que auctoritate episcopi in priuatis domibus construuntur, et hec omnia sub potestate episcopi sunt in cuius territorio sunt constructa ut priuilegio speciali sint exempta; de hoc xvi. q.vii. Omnes basilice et est decretum de cons. D. 1. c. Clericum([56]) et C. de episc. et cleric. Orphanatrofos([57]) et in Summa Gaufridi in tit. De relig. Domibus([58]). Hec omnia, ut dictum est, sunt sub potestate episcopi nisi speciali priuilegio sint exempta, ut extra de relig. domibus Constitutus, uel prescriptione ut de prescript. Auditis([59]), nec debent ad seculares usus redire, ut xix. q. iii. Que semel([60]). Pena uero eorum qui ad humanos conuerterint usus est, si laici uel monachi sunt, debent deponi, xix.

([55]) C.16 q.l C.58.
([56]) C.16 q.7 c.lO ; C.10 q.l c.3 ; De cons. D.l c.34 'Clericos[7].
([57]) Cod. 1.3.31 [32].
([58]) Goffredus de Trano, l.c. f. 155v, p. 312.
([59]) X 3.36.6; X 2.26.15.
([60]) C.19 q.3 C.4.

181 nominatis] positis BCS, notatis M, uel nominatis *add.* B 182 Vide hic quando et quomodo uiolatur libertas eccleclesie circa res clericorum et ecclesiarum et que pena puniuntur *marg.scr.* S[1] eodem *om.* C 183 eas *om.* S. 185 suas ut *om.* B xvii. *male* CS 186 in locis *om.* M 188 etiam] et U 189 domibus] locis uel *praem.* BCS 190 in] et M constructa] sita uel constitua BCS 191 exempta] scripta CS xvii. U est] c. UMS 192 Clerum CS 193 Orphanotrefos BC, Orphanatrofos MS, 1. *praem.* BCS Goffredi in Summa CS Gofredi B 194 dictum est] dicunt BCS sub] in C, sunt in S 195-96 uel prescriptione *om.* BCS ut] et BCS prescript.] rescriptis S 196 nec] ne U ut] extra *male add.* U Que] Qui CS 196-97 usus conuerterint *tr.* BCS 198 sunt *om.* CS 198 xix] ut xxx. alias xix. M c. *om.* BCS Quoniam] Quem S

q.iii. c. Quoniam a quibusdam([61]). Ecclesie uero et monasteria ac eorum cimiteria habent immunitatem ut quicumque, siue liber siue seruus, timore mortis uel cruciatus corporis, ad ea confugerit, non extrahatur, nec ibi ei iniuria inferatur, nisi sit publicus latro uel nocturnus depredator et depopulator agrorum, ut extra de immunit, eccles. Inter alia([62]). Si quis uero uiolator eorum stiterit, sacrilegium committit et pena sacrilegii punietur, prout inferius apparebit. Sciendum igitur quod sacrilegium committitur quotiens quis sacrum uiolat uel auferendo sacrum de sacro uel non sacrum de sacro, sacrum de non sacro. Committitur etiam sacrilegium quotiens quis manus uiolentas in clericum mittit uel conuersum, ut superius dictum est et legitur xvii, q.iiii. c. Sacrilegium([63]). Quod autem sacrilegium sit quot modis dicatur et que pena imponatur notatur xvii. q.iiii. c. Sacrilegium([64]) ubi dicitur: 'Sacrilegium et contra legem si quis pro uenerabilibus locis relinquit praue uoluptatis studiis temptauerit compendiis retinere'. Est etiam sciendum quod sacrilegium duplicem habet penam, pecuniariam et excommunicationem. Pecuniaria pena eis est persoluenda ad quos querimonia sacrilegii pertinet idest iudicibus ipsius querele, ut in c. Si quis([65]), nam aliam penam prestabit sacrilegus iniuriam passo, ut dicitur xvii. q.iiii. c. Sacrilegium et c.

([61]) C.19 q.3 C.5.
([62]) X 3.49.6.
([63]) C.17 q.4 C.4.
([64]) C.17 q.4 C.4.
([65]) C.17 q.4 C.29.

199 et] uel B ac eorum cimiteria ora. Bac 201 uel] siue CS ea *bis scr.* U, eam CMS confugerint M extrahetur BCS nec ibi ei] nisi ibi C, nisi ei S nisi] n. U 202 nocturnus] notorius B ut] uel S 204 Inter] c. *praem.* BS 204 stiterit BCS 205 Siciendum------------ uiolat ora. B 205 Sciendum] est *add.* CS 206 sacrum[1]... sacrum[2]] sacra... sacra CS uel------------ sacro] uel non sacrum de non sacro U, ora. CS sacrum] uel *praem.* B 209 mittit in clericum *tr.* CS 209 est ora. S et] ut CS 210 sit sacrilegium *tr.* M quot modis] quando B, quomodo C 211 xvii.] xvi. S c. ora. BCS 212 ubi----------------------sacrilegium ora. BCS (*homoiotel.*) Sacrilegium] et *praem.* M legem ora. M pro] quod UM 213 relinquitur B, relinquo S uolumptatis C 214 sciendum] est *hic male repetit* B penam habet *tr.* M penam] scilicet *add.* CS et] etiam B 215 Pecuniaria pena] pecuniariam penam UBM eis ora. CBC est ora. UBM persoluendam UBM ad] et *praem.* UM 217 aliam penam M 217 Si quis] Quisquis I c[1]. ora. CS

Si quis inuentus([66]). Imponitur autem pro sacrilegio pena excommunicationis, ut si committatur in persona ecclesiastica, quia talis ipso iure est excommunicatus, ut in c. Si quis suadente, xvii. q.iiii.([67]). Set si in rebus ecclesie fit sacrilegus, tunc post trinam monitionem excommunicatus est, ut in c. Si quis v. Si quis domum([68]), prout notatur in preallegato c. Sacrilegium([69]). Imponitur pena pecuniaria quandoque maior quandoque minor, maior scilicet nonaginta solidorum, ut in c. Si quis, Contumax([70]); minor ut xxx. librarum argenti examinati ut in c. Quisque inuentus([71]). Set iste pene sunt arbitrarie; et secundum consuetudinem locorum iura loquuntur, prout notatur in c. Si quis contumax([72]). Pena uero satisfactionis dabitur iniuriam passo situe sit persona siue res cui est facta iniuria iuxta estimationem iudicis, ut notatur in c. Sacrilegium([73]).

— Item sacrilegium committitur si quis infregerit ecclesiam, uel xxx. uel xl. passus qui in circuitu eius sunt, uel domus uel que infra in predictos passus fuerint, aliquid inde deripiendo uel auferendo, seu qui iniuriam uel ablationem rerum intulerit clericis uel religiosis uel cuicumque persone Deo deuote omnibus ecclesiasticis personis, ut dicitur in c. Quisquis([74])

([66]) C.17 q.4 C.4, 21 'Quisquis inuentus'.
([67]) C.17 q.4 C.29.
([68]) C.17 q.4 C.21 J 3.
H C.17 q.4 c.4.
([70]) C.17 q.4 c.21, 20.
([71]) C.17 q.4 c.21 'Quisquis inuentus'.
([72]) C.17 q.4 C.20.
([73]) C.17 q.4.c.4.
([74]) C.17 q.4 c.21.

219 Imponatur S 220 in *om.* CS 222 sacrilegium BS tunc *om.* S 223 est *om.* S in *om.* B Si quis] Quisquis U v.] in *praem.* CS 224 Imponitur] Ponitur U 226 nonagentorum UB Si quis] inuentus alias *add.* C 227 examinati] excommunicati *male* CS Quisquis] Si quis BCS 228 et *om.* BCS
228 loquantur CS 229 uero satisfactio ius S *(male legit* u=non *et* -nis=ius)
229 uero] enim B 230 satisfactionis] satisfacta iux B 231 estimationem] excommunicationem *male* B 232 Item *om.* CS 232 uel[1] *om.* CS xxx.] xxv. B 233 que infra] uel aliqua BCS fuerit CS 234 seu] et Mac 235 res CS intulit CS 236 cuiscumque B 236 omnibus BCMS 236 ut *om.* BCS

— Item incendiarii et uiolatores ecclesiarum sunt ipso iure excommunicati, ut dicitur de sentent, excom. Conquesti et extra de raptor. In litteris(75) que loquuntur de incendiariis et xi. q.iii, c. Canonica, xvi. q.vii. Omnes ecclesie(76) et extra de sentent, excom. Conquesti^7), que loquuntur de uiolatorbus. Et est sciendum quod huiusmodi incendiarii et uiolatores ecclesiarum, qui incendunt uel frangunt ecclesiam uel locum religiosum uel cimiterium uel ea que sunt in spacio cimiterii, odio uel uindicta, sunt ipso iure excommunicati per iura prius allegata et notatur Gaufredi in Summa in titulo de raptor, et incend. c. Incendiarius(78). Etpostquam tales fuerint per sententiam ecclesie publicati, sunt pro absolutione ad sedem apostolicam mittendi. Alii uero incendiarii non sunt ipso iure excommunicati set excommunicandi, xxiii. q.viii. Pesimam et c. Si quis membrorum(79), set postquam hi fuerint excommunicati et publice nunciati, non possunt absolui nisi per papam, ut extra de sentent, excom. Tua et de raptor, et incend. In litteris(80).

— Item quicumque laicus oblationes per uiolentiam et iniuriam clericorum auferre presumpserit, excommunicatus est ipso iure per xi. q. i. Hanc consuetudinem(81).

— Item legitur xii. q.ii. In legibus(82): 'proinde si quis ecclesiasti as oblationes et quod Deo consecratum est rapuerit, uel consenserit

(75) X 5.39.22; X 5.17.5.
(76) C.ll q.3 C.107; C. 16 q.7 c.10.
(77) X 5.39.22.
(78) Goffredus de Trano, l.c. f. 217r, p. 435.
(79) C.23 q.8 C.32, 31 'Si quis membrorum'.
(80) X 5.39.16; X 5.17.5.
(81) C.ll q.l C.15.
(82) C.12 q.2 c.10.

239 dicitur] extra *add.* BCS Conquesti *om.* UM 240 Ex littedis B q.iii.] q.iiii. BS c. *om.* CS xvii. UBCS vii.] iiii. UBS Omnes] basilice alias *add.* BCS 243 incendiarii et uiolatores] uiolatores B, uiolatoribus CS 244 ecclesiarum] rerum *praem.* C, res *praem.* S qui] que S cimiteriorum BCS 245 odio] ideo S 246 notat CS Grofredi B, Goffredus CS, Grofedus M 248 c.] J BCS 248 ecclesie *om.* BCS 250-51 Si quis] Quis BCS 251 excommunicati et *om.* BCS 252 nunciati] nominati BCS 253 et incend. *om.* C c. In litteris B 255 est *om.* CS c.x. UM c. Hanc consuetudinem xi. q.i. *tr.* BCS 257 proinde] Perinde S ecclesiasticas] personas *add.* CS 258 uel] alias S

facientibus, ut sacrilegus habeatur uel diudicetur et in quadruplum restituat dampnum et canonice peni teat'.

— Item quicumque inuaserit uel occupauerit, rapuerit uel defundauerit rem ecclesie, siue sit pecunia siue homo uel animal siue aliud quodcumque ad clericorum usum deputatum, sacrilegium committit et tanquam sacrilegus post tertiam admonitionem excommunicabitur, ut in sepe allegato c. Quisquis, v. Si quis domum et xii. q.ii. Qui pecuniam et c. Nulli licet et c. Quicumque et Qui abstulerit et Indigne([83]) et in pluribus aliis capitulis et xvi. q.i. In canonibus([84]). Et generaliter laici nec sua nec alicuius principis auctoritate res ecclesie possidere possunt ut in supradictis capitulis legitur et notatur in c.ii. de rebus eccles. non alien([85]).

— Item laicus nec sua nec episcopi auctoritate decimas seu ecclesiam possidere potest, xvi. q.vii. c.i. et c.iii.([86]).

— Item quicumque recepit ecclesiam seu beneficium ecclesiasticum de manu laici est inelligibilis et suspensus secundum Ioannem, ut notatur xvi. q.vii. Si quis deinceps. Secundum Bemardum est suspendendus, et laicus qui dederit est excommunicatus per c. Preterea extra de iure patron, et de elect. Quisqis([87]), et hoc notatur extra de renunt. Quod in dubiis([88]).

— item quicumque clericos seu alias personas ecclesiasticas uel consanguineas ipsorum pro eo quod eligere seu presentare noluerint

([83]) C.I 7 q.4 C.21 et f 3 ; C.12 q.2 c. 1 'Qui Christi pecunias', 3 6, 21.

([84]) C.16 q.i C.57.

([85]) C.16 q.7 c.i, 3.

([86]) Gl. Ord. in C.16 q.7 c.12 *v.* interdicimus.

([87]) X 3.38.23; X 1.6.43.

([88]) Gl. Ord. in X 1.9.8 v. in manum laicam resignantes.

259 et in-------- peniteat *om.* CS 260 respiciat *male* B peniteat uel *add.* C, puniatur alias peniteat uel *add.* S 261-62 uel defundauerit *om.* CS, uel fundauerit B 262 siue aliud quodcumque] uel quidquid aliud BCS 265 c. *om.* CS v.] Item S Si quos S q.i. BUCS Qui] Que CS 266 Nulli] etiam *add.* C, et *add.* S et[3]] c. *add.* CS 267 et[1]] c. *add.* C Indigne] in c. *praem.* BM 268 laici] nec *praem.* M alicuius] alterius CS 269 auctoritate] potestate CS possideii CS possunt CS, non *praem.* M ut *om.* CS 270 ii. *om.* CM 272 potest] non possunt M c[2] *om.* BCS iii.] ii. *male* U 273 receperit BCS seu] siue B, uel CS 274 non elligibilis U 276 suspendendus] suspensus dicendus CS 277 per c. Preterea *om.* CS 278 notatur *om.* M 279 clericos *in albis* M 280 consanguineos BCS ipsorum] episcoporum BCS

illos pro quibus rogant grauauerint seu grauare presumpserint, per se uel per alios, ipso facto sunt excommunicationis sententia inodati, ut in constitutione Gregorii pape x. de elect, lib.vi. c. Sciant cuncti(89).

— Item quicumque ratione iuris patronatus seu alterius iuris quod in ecclesiis uel monasteriis uacantibus se dicit habere bona ipsarum ecclesiarum seu monasteriorum de nouo occupare presumpserint, necnon clerici seu monachi hoc fieri procurantes, ipso facto sunt excommuni cati, ut eodem tit. et libro c. Generaliter(90).

— Item ecclesie et monasteria habent priuilegium quod licet non aprehendant possessionem rerum eis collatarum, dominium adipiscuntur, quod non est in priuato, C. de sacros, eccles. 1. Vt inter diuinum(91) et extra de consuet. Ex litteris(92) ubi de hoc.

— Item si aliquis in solo proprio edificai de rebus ecclesie, solum cedit edificio.

— Item si res aliqua comparatur de rebus ecclesie, statim facta est ecclesie, xii. q.ii. Apostolicos(93).

— Item habent priuilegium quod non prescribatur res minori spatio xl. annorum, xvi. q.iii. Quas actiones(94) et extra de prescript. De quarta et c. Ad aures(95), xvi. q.iii. In summa(96). Set contra ecclesiam

(89) In VI 1.6.12.
(90) In VI 1.6.13'Generali'.
(91) Cod. 1.2.23.
(92) X 1.4.2.
(93) C. 12 q.2 C.I3.
(94) C. 16 q.3 p.c.15 Í 6.
(95) X 2.26.4, 6.
(%) C. 16 q.3 pr.

281 rogantur UM seu grauare presumpserit *om.* B grauauerint *om.* CS
282 excommunicationis sententiam U, sententia excommunicationis *t.* BCS sententiam M 283 c. *om.* CS Sciant cuncti lib. vi. *tr* BCMS 284 patronatus
------ iuris *om.* S (*homoiotel.*) 285 uel] seu BCS bona habere *tr.* CS monasteriorum] seu de monasteriorum *add.* CS 287 sunt] sint CS 288 et] eodem CS c,] et *praem.* U, *om.* B 289 Vide priuilegium ecclesiarum *marg.* B, et *om.* CS et *om.* CS 290 aprehendant] acquirant uel *praem.* M 291 adipiscunt CS, adipiscantur M 291 1. *om.* M Vt inter diuinum] final. Upc Ex] c. *praem.* BCS 293 si aliquis] si quis uel aliquis B 295 facta] sacra CS est *om.* U 298 prescribatur res] presbribantur eos M res] contra eas BCS 299 in summa-------q.iii. *om.* BCS (*homoiotel)*

Romanam non nisi centenaria prescriptio currit, extra de prescript. Ad audientiam([97]), xvi. q.iii. Nemo([98]).

— Item cum uacant non currit prescriptio contra eas, extra de prescript, c.i. et c. De quarta("), nec contra eas potest aliquid innouari, ut extra ne sede uacant aliquid innouetur c.i. et per totum([100]).

— Item in prescriptione non computantur prelati et illicite alienantes, XVI. q.iii. Si sacerdos([101]).

— Item habent priuilegium ecclesie quod res earum alienari non possunt nisi in certis casibus qui ponuntur xii. q.ii. Ab auctoritatibus et c. Domus urbium et c. Terrulas([102]) et secundum formam traditam xii. q.ii. sine exceptione et x. q.ii. Hoc ius porrectum^ °3).

— Item iudices seculares in eis nec in eorum cimiteriis causas non debent audire maxime criminales, quod si factum fuerit, sententia non tenebit nec processus habitus in eisdem, ut extra de immunit, eccles. Cum ecclesiam^ °4) et in nouella domini Gregorii x. tit. eodem c. Decet domum Domini([105]).

— Item habent priuilegium ut non teneantur subire sordida munera ut calcis coquende et arene fodiende, nec ad extraordinaria munera teneantur que subito imponuntur, et ab hiis etiam

([97]) X 2.26.13.
([98]) C.I6 q.3 c.i7
(")X 2.26.1, 4.
([10°]) X 3.9.1. *et per totum titulum.*
([101]) C.16 q.3 c.lO 'Sacerdotes'.
(i[°2]) c.i2 q.2 p.c.52 'Domus', 53.
([103]) C.12 q.2; C.10 q.2 c.2 *post mitium.*
([104]) X 3.49.5.
([105]) In VI 3.23.2.

300 currat U 302 uacant] uacans U 303 c.i.] et c. Ad aures allegato *add.* C 303 aliquis innouetur *om.* S 304 et *om.* UM 305 et *om.* BCS 306 alienationes CS sacerdotes M 308 certis *om.* CS 308-9 Ab------------------- q.ii. *om.* B (*homoiotel*) 308 Ab] Ex UM Domus urbium] Doma CS 310 xii. ----------------------- porrectum] traditam in c. Hoc ius porrectum eadem causa et questione CS 312 nec in eorum *om.* CS 313 factum fuerit] faciant CS fuerit *om.* B 314 eisdem] eodem CS extra *om.* C Cum] c. *praem.* BCS 315 nouella--------------------Domini] c. Decet domum Dei tit. lib. vi. CS 316 eodem rir. *tr.* B Decet------------------Domini] Docet domum Dei lib. vi. B 318 fodiendi B 319 subita B hiis] aliis BCS

ecclesiarum predia, mancipia, rustici et coloni et clerici et eorum familia sunt exempra, prout legitur xvi. q.i. c. Nouarum([106]) et c. Placet que lex est C. de episc. et cleric. ([107]). Honera que imposita sunt rebus antequam ad ecclesiam seu personam ecclesiasticam peruenissent subit ecclesia ut Tributum, canonem siue censum et sic intelliguntur xi. q.i. Tributum et c. Magnum, xxiii. q.viii, Si tributum([108]).

— Item si ecclesia cessauerit in solutione canonis uel tributi, res illa de qua tributum soluebatur, ut debetur, non transfertur in dominium cui canon soluebatur, ut in dicta 1. Placet que este xvi. q.i.([109]).

— Item habent priuilegium ut si earum feudatarius uel emphiteota cessauerit in solutione canonis per biennium, possessionem amittat nisi celeri satisfactione emendet, que celeritas relinquitur arbitrio iudicis, quod non est in priuato ubi triennium requiritur, ut extra de locato et conducto Potuit([110]).

— Item si ecclesia feudum receperit in pignore, fructus non computabit in sorte, quod non est in priuato nisi priuatus pro pignore recipiat rem suam, scilicet de manu iniusti possessoria, et in genere qui recipit rem a socero in pignore pro nominata dote, ut extra de feudis c.i. et de usur. c. Conquesti et c. Salubriter([in]).

— Item sunt cause ecclesiastice que tantum ad iudicem ecclesiaticum spectant, de quibus iudex secularis se intromittere non

([106]) C.16 q.i p.c.40
([107]) Cod.1.3.17 *(ex* C.16 q.i p.c.40).
([108]) C.ll q.i C.27, 28; C.23 q.8 c.22.
([109]) Cod.1.3.17 *(ex* C.16 q.i p.c.40).
([110]) X 3.18.4.
0")X 3.20.1; X 5.19.8, 16.

322 est lex *tr.* BCS C.] x. *praem.* B Honera] Etiam *praem.* C, et *praem,* S, Honora M 323 antequam] que *praem.* M seu] ad *add.* BCS 324 siue] seu BCS intelligitur BCS 327 ut debetur] uel debebatur BCS 328 xvii. C 330 ut *om.* B 331 in] a BC in solutione] absolutione *perperam* S 332 amitti possessionem C, amittat possessionem *tr.* BS 333 ubi] nisi CS 334 potuit] c. *praem.* CS 335 recipit S, respicit C pignus BCS 336 in sorte *om.* BCS
337 rescipiat UCS 338 recipit] respicit S rem *om.* BCS socero] socro U
338 pignus BCS 339 c. *om.* CS Conquestus U 340 Nota causas de quibus iudex ecclesiasticus potest cognoscere inter seculares personas *scr.marg.* S^1 ecclesiastice *om.* BCS 340-41 tantum *post* ecclesiasticum *tr.* G 341 expectant U

debet, etsi inter seculares uertantur uel seculares conueniantur, ut sunt causa seruorum et rusticorum ecclesie, ut lxxxix, di. Indicatum, xii.q.ii. Eclesiarum seruos([112]).

— Item cause matrimoniales, extra de offic. deleg. causam matrimonii et de consang. et affin. Ex litteris([113]).

— Item causa natiuitatis alicuius, extra qui filii sunt legitimi lator et c. causam que et extra de ordin. cognit. Tua([114]).

— Item causa iuris patronatus, extra de iudic. Quanto([115]).

— Item causa decimarum, extra de decim. per totum([116]).

— Item causa usurarum, extra de usuris Cum tu et c. Quoniam et per totum([117]).

— Item causa heresis, extra de heret. Ad abolendam et c. Vergentis([118]).

— Item causa simonie, extra de simonia per totum([119]).

— item causa sollempniter penitentium, xi. q.i. Aliud([120]), quod etiam est de pen. di. i. ultra tria folia([121]).

— Item causa uiduarum et pupillorum, orphanorum et miserabilium personarum, ubi agitur de iniuria seu uiolentia eis illata, lxxxvii. di. c.i. et ii.([122]) et extra de foro compet. Ex tenore et c. Ex parte([123]).

([112]) D.89 C.5; C.12 q.2 c.69.
([113]) X 1.29.16; X 4.14.1.
([114]) X 4.17.5, 7; X 2.10.3.
([115]) X 2.1.3.
([116]) X 3.30.
([117]) X 5.19.5, 2 *et per totum titulum.*
([118]) X 5.7.9,10.
([119]) X 5.3.
([12°]) C.llq.lc.34.
([121]) De poen. D.l.
([122]) D.87 c.1-2.
(·23)X 2.2.11, 15.

342 debent S etsi] etiam si S 343 lxxvi. B, lxxxi. CS 348 causa natiuitatis] necessitatis] UM Lator] c. *praem.* CS Tuam UM 351 et ora. UBM 357 etiam] et cetera S 358 pupillorum] et *add.* CS 359 ubi] et *praem* C 359 uiolentia seu de iniuria *tr.* BCS 360 Ex[1]] c. *praem.* S

— Item uidue et pupilli habent priuilegium quod non trahantur ad iudicium extra prouinciam, ipsi tamen possunt alios trahere, ut C. Quando imperator inter pupillum et uiduam 1. Vna(124). Vidue enim sunt que maritum non habent, ff. de uerbor. signif. Malum J Vidue(125). Pupillus est qui in pubertate uel infra pubertatem desiit esse in potestate patris, ff. de uerbor. signif. Pupillus(126).

— Item causa uiatorum et peregrinorum, xxiii. q.iii. Si quis de potentibus, c. Si quis Romipetas et Peregrinos(127).

— Item cause seruorum et rusticorum ecclesie, lxxxix. di. Indicatum, xii. q.ii. Ecclesiarum seruos(128).

— Item causa que agitur de feudo ecclesie, extra de foro compet. Verum(129).

— Item cum agitur contra raptores rerum ecclesiasticarum, extra de foro compet. Cum sit generale(130).

— Item per negligentiam iudicis secularis deuoluitur iurisdictio ad iudicem ecclesiasticum, extra de foro compet. Ex transmissa et c. Ex tenore(131), xxiii, q.v. Iustitiam clericum(132).

— Item si iudex secularis est suspectus debet causa per ecclesiasticum iudicem tractari, in Auth. different, iudic. J i. et ii., ult.

(124) Cod. 3.14.un.
(125) Dig. 50.16.242.
(126) Dig. 50.16.239.
(127) C.24 q.3 C.21, 23, 25 'Illi qui peregrinos'.
(128) D.89 C.5; C.12 q.2 c.69.
P29) X 2.2.7.
(13°) X 2.2.8.
(131) X 2.2.6,11.
(132) C.23 q.5 C.23 'Regnum'.

363 ut ora. B 364 et ora. CS sunt] etiam *add.* U 365 Vidua UBM est] etiam UM 366 pubertate] est *add.* B uel ora. U Pupillus] est *add.* CS 366 uiatorum] est *add.* B uel ora. U 367 Pupillus] est *add.* CS 368 uiatorum] maiorum U 369 potentibus] penitentibus *perperam* BS c.----------------Amen ora. B 369 peregrinos] c. *praem.* CS 370 lxxxi. S. xxixx. alias *praem.* M 372-73 de foro compet. ora. CS verum] c. *praem.* CS 374 rerum] rep. M 375 extra] ut *praem.* C Cum] c. *praem.* CS, ut in *praem.* S generale] eodem titulo *add.* CS 376 secularis ora. M 377 Ex] c. *praem.* CS Iustitiam] Rusticum(?) CS
379 causam CS 380 iudicem ecclesiasticum *tr.* CS in] ut *praem.* CS
380 different.-------ix.] de furt. in. J i. et ii. et ult. et penult, collât, i. CS

et penult, coll. Ix([133]). Non tamen propter negligentiam uel suspicionem ecclesiastici iudicis potest clericus conueniri coram laico, ut extra de foro compet. Qualiter ad finem([134]).

— Item omnis causa spiritualis uel spirituali annexa per ecclesiasticum iudicem non per secularem debet tractari, ut extra de iudic. Decernimus et c. Quanto([135]).

— Item cum uacat imperium, cause per ecclesiasticum iudicem tractantur, extra de foro compet. Licet([136]). Item cause tractantur coram iudice ecclesiastico ratione temporalis iurisdictionis quam habet ecclesia inter seculares uel ratione consuetudinis, ut extra de appel. Si duobus([137]).

— Item causa dotis cum accedit cause matrimoniali, ut extra de dote post diuort. restit. De prudentia([138]).

— Item cum agitur de crimine ecclesiatico, xi. q.i. Si quis cum clerico([139]).

— Item sunt crimina ecclesiatica de quibus iudex ecclesiasticus potest punire tam clericos quam laicos, ut sunt crimina periurii, ut extra de elect. Venerabilem([140]), adulterii com agitur ad thori separationem, extra de procur. c. Tue([141]).

— Item simonie et heresis, in hiis directe spectant ad ecclesiam, in omnibus aliis indirecte, ut si agatur per modum denunciadoras de aliquo crimine, extra de iudic. Nouit([142]).

([133]) Auth.Coll. 9.10.1, *2,8 et 9* (Nov.86.1-2 *et* 8-9).
([134]) X 2.1.17.
([135]) X 2.1.2, 3.
([136]) X 2.2.10.
([137]) X 2.28.7.
([138]) X 4.20.3.
([139]) C.ll q.l C.45.
([140]) X 1.6.34.
([141]) X 1.38.5.
([142]) X 2.1.13.

381 et *om.* M coli.] causa U tamen] tantum S propter] per CS 381 suspectionem S 382 coram] iudice *add.* CS ut *om.* C, et U 383 Qualiter] c. *praem.* S ad] et *praem.* C 386 Decernimus] c. *praem.* CS 387 iudice S
388 extra -------- ecclesiastico *om.* CS (*homoiotel.*) 390 appel.] rescriptis S
396 Vide hic que sunt crimina ecclesiastica *marg.scr.* S[1] crimina] autem crimina et U, sunt crimina M 398 Venerabilem] c. *praem.* CS 399 ad] a S separationem thori *tr.M* c. *om.* CMS

— Item causa testamentaria de hiis que ad pias causas relinquuntur, ad ecclesiam spectant, et heredes seu testamentarii si fuerint negligentes in executione facienda, per episcopum compelluntur, xi. q.i. Siluester(143) et extra de testam. Si heredes et c. Tua nos et c. Ioannes(144).

— Item predicti casus in quibus iurisdictio pertinet ad iudicem ecclesiasticum etsi cause inter seculares uertantur, xi. q.i. in summa(145) et de foro compet. Licet et c. Ex tenore(146) et in Summa Gaufridi de foro compet. J Sunt quedam cause(147).

Explicit summa domini Egee episcopi Visiensis super ecclesiatica libertate edicta per dictum dominum anno Domini m.ccc.xi. Deo gratias. Arnen.

(143) C.ll q.i C.13.
(144) X 3.26.6,17, 19.
(145) C.ll q.l.
(146) X 2.2.10-11.
(147) Goffredus de Trano, l.c. f. 79rv, pp. 159-60.

404 relinquentur S 406 compellantur, compellentur CS 408 Item predicti casus] Isti predictis causis *male* U 409 etsi] etiam si CS 410 et de foro---------------- Summa *om.* CS (*homoiotel.*) 410 Gaufridi] Goffredi CS 411 Sunt quidam U 411 cause] ecclesie S 412-14 Explicit ------------------ Amen] Explicit tractatus de libertate ecclesiastica. Deo gratis. Amen. CS 471 m.ccc. M xi.] anno *add.*U